
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN İRAN'A UYGULADIĞI YAPTIRIMLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Zehra AKSU

Doktora Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı,
ORCID: 0000-0003-1073-4086

Fatma AKKAN GÜNGÖR

Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü,
ORCID: 0000-0001-7252-1380

Öz

İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerini hızlandırma kararı alması, İran'ı dünya kamuoyunun gündemine taşımış ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi İran'a yönelik çok taraflı yaptırım kararları almıştır. Uygulanan yaptırımların İran üzerindeki olumsuz yansımaları özellikle ekonomik alanda etkili olmuş ve İran 2015 yılından itibaren yürüttüğü nükleer faaliyetleri askıya almak zorunda bırakılmıştır. Amacı BM'nin İran'a uyguladığı yaptırımların incelenmesi olan bu çalışmanın temel sorunsalı İran'a uygulanan yaptırımların etkili olup olmadığıdır. Bu kapsamda BM'nin İran'a yönelik yaptırım kararları açıklanmış, İran'ın nükleer politikası ele alınarak, BM'nin İran'ın nükleer silah elde etme çabalarına yönelik uyguladığı yaptırım kararları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler, İran, Yaptırım, Nükleer Silah.

AN EVALUATION ON THE SANCTIONS APPLIED TO IRAN BY THE UNITED NATIONS

Abstract

Iran's decision to accelerate uranium enrichment activities has taken Iran to the agenda of world public opinion and the United Nations Security Council has adopted multilateral sanctions against Iran. The negative effects of the sanctions on Iran have been effective especially in the economic area and Iran has been forced to suspend its nuclear activities since 2015. The main problem of this study, whose purpose is to examine the sanctions imposed on Iran by Iran, is whether the sanctions imposed on Iran are effective. In this context, the UN's sanctions for Iran were

announced and the nuclear policy of Iran was discussed and the UN's sanctions on Iran's efforts to acquire nuclear weapons were discussed.

Keywords: United Nations, Iran, Sanctions, Nuclear Weapons.

1. GİRİŞ

1945 yılında, önce Hiroşima'ya ardından Nagazaki'ye atom bombası atılması ve bu iki şehirde dakikalar içinde en az 260,000 insanın ölmesiyle uluslararası toplum nükleer korkuyla tanışmış ve benzer olayları bir daha yaşamamak için uluslararası hukukta düzenleme çabasına girişmiştir. Bu çabaların sonucu olarak 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler örgütü, günümüz uluslararası sisteminde küresel sorunların çözümü ve uluslararası barışın sağlanması noktasında yeterli donanıma ve yetkiye sahip tek kuruluş olarak kabul edilmiştir.

Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması konusundaki temel sorumluluk Birleşmiş Milletler organlarından biri olan Güvenlik Konseyi'ne verilmiş ve Güvenlik Konseyi'ne bağlı alt komiteler oluşturularak bunlardan biri de Yaptırım Komitesi olmuştur. Ancak 21. yüzyıla gelindiğinde uluslararası toplumun karşılaştığı en büyük sorunların başında gelen enerji kaynaklarının gün geçtikçe azalması sonucu, devletleri birincil enerji kaynaklarına alternatif olan, nükleer enerjiye yönlendirmiş ve bu durum akıllara nükleer silahların yeniden mi üretileceği korkusunu getirmiştir. Bu bağlamda nükleer enerji santrallerine sahip olan ve dünya kamuoyunda en çok sözü edilen ülkelerden biri olarak İran uluslararası sistemde önemli bir tartışma konusu olmuştur.

Temel amacı, İran nükleer politikasının gelişimi ve Birleşmiş Milletler'in İran'a yönelik uyguladığı yaptırım kararlarının incelenmesi olan bu çalışma; BM'nin İran'ın gelecekte nükleer silah sahibi olması ile uluslararası barışı tehlikeye atabileceğini varsaydığı denencesine dayalı olarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada Birleşmiş Milletler'in uyguladığı yaptırımlarla İran'ı nükleer silah elde etme çabasından vazgeçirip vazgeçiremediği tartışılmıştır.

2. BM'İN YAPTIRIM KARARLARI

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçları galip ve mağlup devletlerde önemli sosyo-ekonomik sonuçlar doğurmuş (Langlois vd., 2003: 240); uluslararası barış ve güvenliği korumak, devletler arasında dostça ilişkiler geliştirmek ve özellikle devletlerin karşılaştığı iktisadi ve sosyal sorunların çözümüne katkıda bulunmak amacıyla 1945 yılında, tüm devletlerin üye olmasının beklendiği, Birleşmiş Milletler örgütü kurulmuştur. Milyonlarca insanın ölümüne, milyonlarcasının da sakat kalmasına yol açan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın sebep olduğu tahribatın yeniden yaşanmaması için, Birleşmiş Milletler uluslararası "barışın korunması" hususunda taahhütler yükümlenmiştir (Aral, 2016:47; Ağır ve Aksu, 2017:45).

Barışı koruma konusundaki temel sorumluluk Güvenlik Konseyi'ne verilmiş ve Konsey'in bu görevi, Genel Kurul ve Uluslararası Adalet Divanı'yla birlikte yerine getirmesi öngörülmüştür (Bennett ve Oliver, 2015:101). Bununla birlikte örgüt, barış ve uluslararası güvenliğin sağlanması için Güvenlik Konseyi'ne bağlı alt komiteler oluşturmuş ve bu komitelerden biri Yaptırım Komitesi olmuştur. Ayrıca Yaptırım

Komitesinin uluslararası sorunları çözmeye uyguladığı yöntemler; ekonomik yaptırımlar, diplomatik yaptırımlar ve askeri yaptırımlar olarak üç gruba ayrılmıştır. Bir zorlama aracı olarak diplomatik yaptırımlar, uluslararası hukuka aykırı davranan devleti bu davranışından vazgeçirmeye yönelik uygulanırken; ekonomik yaptırımlar daha çok, diplomatik yaptırımların manevi etkiden öteye gidememesi halinde; askeri yaptırımlar ise, BM anlaşmasının 42'nci Maddesi uyarınca uluslararası sorunların çözümünde ekonomik ve sosyal yaptırımların sonuç vermemesi durumunda uygulanmak için oluşturulmuştur (Birdişli, 2010:179).

Temel olarak 'devletlerin istenmeyen davranışlarını veya eylemlerini yeteri miktarda zararlı veya en azından hissedilir bir tehdit ile önleme amacıyla yapılan girişimler' olarak tanımlanan (Pape, 1997:93) yaptırım kavramının; uygulanma amacı da, bir devletin başka devletlere karşı tehdit oluşturmaktan ve güç kullanmaktan kaçınmasını sağlamaya çalışmak olarak belirtilmiştir (Sandıklı, 2012:449). Çünkü Wallensteen'in de belirttiği gibi, uluslararası yaptırımlar doğru kullanım sonucunda silahlı çatışma çıkmadan sorunların çözülmesine olanak sağlayan ya da en azından bu süreci geciktiren yöntemlerden biri olup, devletlere askeri güç ile diploması arasında yeni bir üçüncü yol açmıştır. Küreselleşme süreci ile birlikte karşılıklı bağımlılığın artması ise yaptırımlar lehine bir konjonktürü beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla küreselleşme ile uluslararası anlaşmalar çoğalmış ve devletlerin bu anlaşmalara daha bağımlı hale gelmesi de yaptırımların önemini arttırmıştır (Wallensteen, 2011:77).

Nitekim 1966' dan bu yana Güvenlik Konseyi, Güney Rhodessa, Güney Afrika, Eski Yugoslavya (2), Haiti, Irak (2), Angola, Ruanda, Sierra Leone, Somali ve Eritre, Etiyopya, Liberya, DRC, Fildişi Sahili, Sudan, Lübnan, DPRK, İran, Libya, Gine-Bissau, CAR, Yemen, Güney Sudan, Mali, ayrıca ISIL (Da'esh), El-Kaide ve Taliban'a yaptırımlar uygulamıştır (UNSC, www.un.org). Söz konusu yaptırımların yakın zamandaki en canlı örneğini de, nükleer silah elde etme çabası içinde olan ve uluslararası barışı tehdit ettiği gerekçesiyle BM tarafından yaptırım uygulanan İran oluşturmuştur.

3. İRAN'IN NÜKLEER POLİTİKASI VE BU POLİTİKANIN GELİŞİMİ

Yaşam ve kalkınma için asli bir unsur olan enerji kaynakları dünya üzerinde gün geçtikçe azalmakta ve çevreye verilen zarardan ötürü insan sağlığı tehlikeye girmektedir. Bu olumsuz tablodan kurtulabilmek için devletler, birincil enerji kaynaklarına alternatif olan enerji kaynaklarına yönelmekte ve bunların başında nükleer enerji gelmektedir (Kaya, 2012:71). Ancak nükleer enerji politikaları sadece enerji üretimi amacıyla değil, stratejik üstünlük elde etme çabası için de devletleri cezbetmektedir. Fakat enerji üretimi amacıyla kurulan nükleer santrallerin bir ülkede bulunması tek başına nükleer silah yapımı için yeterli şartı sağlamadığı ve bu iş için başka tesislerin kurulması gerektiği de bilinmektedir. Halihazırda nükleer enerji santrallerine sahip olan ve dünya kamuoyunda en çok sözü edilen ülkelerden biri olarak ise İran ortaya çıkmıştır.

1953 yılında Musaddık devrildikten sonra başlayan Şah Dönemi'nde İran, ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiklerinden biri haline gelmiş ve 1955 yılında Sovyetler Birliği karşısı Bağdat Paktı'na dahil olmasıyla, ordusu ABD tarafından

modernleştirilmiş ve İran, Batı desteğiyle bölgesel bir lider haline getirilmek istenmiştir (Efegil, 2012:66). Bu bağlamda önce 15 Nisan 1957'de İran ve ABD arasında "Atomun Sivil Kullanımına Dair İş Birliği Anlaşması"nın imzalanması ve daha sonra 1958 yılına gelindiğinde İran'ın, "Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na üye olmasıyla, İran nükleer enerjisi Batı desteğiyle elde etmeye başlamıştır (Jane, 2017:266). 1960'ların ikinci yarısında ise İran Şahı Rıza Pehlevi ülkesinin, barışçıl amaçlı olarak, nükleer silahlara sahip olması gerektiği kararına varmış ve nükleer teknolojiye sahip ülkelerin birinden reaktör satın almaya karar vermiştir.

Bu karar ile birlikte çalışmalar ilk sonucunu 1967'de vermiş ve İran, ABD'den zenginleştirilmiş uranyum ile çalışan 5 megawattlık reaktör satın almıştır. ABD'nin bu adımı, Fransa ve Batı Almanya için de cesaretlendirici olmuş ve 1970'lerin başlarında altı nükleer reaktör yapmak için bu iki ülkeyle de anlaşma imzalanmıştır. Ancak Rıza Pehlevi'nin hedefi yirmiyi aşkın nükleer reaktör inşa etmek ve bu teknolojiyle tanıştıktan sonra da uranyumu nükleer silahlarda kullanabilecek yeteneğe ulaştırmak olduğundan, bu hedefini gerçekleştirmek için alüminyum ve plütonyum üretimine de ihtiyaç duymuştur. İran'ın bu talebine karşılık, Soğuk Savaş döneminin koşulları içinde ABD için büyük bir öneme sahip olan ABD'nin talebi ise "Nükleer Silahların Yaygınlaşmasının Önlenmesi Antlaşması (NPT)"ni imzalaması olmuştur. İran, söz konusu anlaşmayı 1970'te imzalamış ve 1974 yılında da Uluslararası Atom Enerji Kurumu (IAEA)'ni oluşturduktan sonra bu kurumu zamanla geliştirmiş ve Tahran, Şiraz, Emir Kebir ve Şerif Teknik Üniversitesi ile bağlantılı hale getirmiştir. Eğitim ve araştırmanın yanı sıra, nükleer güç geliştirmesi ve nükleer teknolojinin bütün yelpazesine kavuşmak amacıyla, nükleer tesis inşası konularında da uzman yetiştirmek isteyen İran, bu kurum vasıtasıyla yurtdışına öğrenci göndermiştir. Ancak bütün bu gelişmeler yaşanırken o dönemin en önemli ve gizli yeri olan Amirabad Nükleer Araştırmalar Merkezi'nde zaten nükleer silah dizaynı ve uranyum zenginleştirilmesi ve plütonyum üretimi konusunda çalışmalar yapılmaya başlanmıştı. Dahası İran, 1995'te Rusya ile nükleer işbirliği konusunda anlaşmaya da varmıştır (Goldberg, 2015).

Muhammed Musaddık devrildikten sonra Batı ile ilişkileri iyi olan Şah Muhammed Rıza Pehlevi, mevcut konjonktürün de etkisiyle Batı desteğiyle nükleer teknoloji edinmiş, İran-Batı ilişkileri 1979 İran İslam Devrimi'ne kadar olumlu devam etmiştir. Ancak 1979 İslam Devrimi ve ABD ile 444 gün süren Rehineler Krizi gibi önemli gelişmelerin etkisiyle İran, ABD başta olmak üzere Batı dünyası ve bölge devletleri açısından tehdit olarak algılanmaya başlamıştır (Ekren, 2017:152). Bu durum ise ülkesine ve rejimine yönelik çevreleyici ve izolasyonist politikalarından rahatsız olan İran'ın nükleer enerjisi caydırıcılık aracı olarak kullanmasına neden olmuş ve yeni rejimin ABD'yi "Büyük Şeytan" olarak nitelendirmesinin ardından İran'ın ABD açısından bölgesel "öteki" olma süreci 1979 devriminden sonra başlamıştır (Salihi, 2011).

İran Devrimi sonrasında başta Amerika ve genel itibarıyla Batılı ülkeler, Ortadoğu'da önemli bir müttefikini kaybetmiş ve bölgede, Batı'nın çıkarlarına karşı politikalar üreten bir rejim ile karşı karşıya kalmışlardır (Küpeli, 2016:106). 1979 yılında Şah devrilince yönetime gelen Humeyni başlangıçta nükleer teknolojiyle ilgili

her şeyin İslami esaslara aykırı olduğunu dile getirmiş olsa da bu politikası ancak bir yıl sürdürülmüş ve daha sonra sekiz yıl süren İran-İrak savaşı başlamıştır. Savaş döneminde İran'ın nükleer tesisleri Irak Hava Kuvvetleri tarafından bombalanmış ve Şah döneminde inşa edilen nükleer tesislerin çoğu kullanılamaz hale gelmiştir. Savaş boyunca gerek bölgeden gerekse Batı'dan gördüğü tepkiler ve savaşta uğradığı zararlar İran'ın nükleer enerji konusundaki fikirlerini yeniden sorgulamasına yol açmıştır (Arı, 2007:410).

Bu durum Humeyni yönetimini nükleer gücü yeniden ellerinde bulundurmaları gerektiği düşüncesine itmiş ve İran rejimi Çin, Hindistan, Fransa, Almanya ve Pakistan'la gizli ilişkilere girip nükleer programını sürdürmeye çalışmıştır. Ayrıca İran o dönemde iyi ilişkiler içerisinde olduğu Kuzey Kore ve Libya ile de ikili ilişkilere girmiş ve bu ülkeler, ellerindeki teknolojinin önemli bölümünü karşılıklı anlaşma ile İran'a aktarmışlardır. Bunun sonucunda 1980'li yılların sonunda İran artık füze sahibi bir ülke olarak varlığını sürdürmüştür. İran, 1995 yılına gelindiğinde de Çin ve Kuzey Kore'yle nükleer işbirliği anlaşması imzalamış ve bunu Hindistan'dan alınan 10 megavatlık nükleer araştırma reaktörü izlemiştir. Bunun üzerine ABD yönetimi, nükleer programını geliştirerek sürdüren İran'a karşı 1999'da ambargo uygulamaya karar vermiştir (Goldberg, 2015).

2000'li yılların ilk on yıllık diliminde, dünya kamuoyunda en çok sözü edilen ülkelerden biri olarak karşımıza çıkan İran her ne kadar barışçıl amaçla nükleer teknolojiye kavuşmak istediğini belirtse de İran'ın nükleer teknolojiye sadece enerji için değil, silah için de kavuşmak istediği gerek istihbarat bilgileri gerekse UAEK'in raporları ile gösterilmiştir. Ayrıca 14 Ağustos 2002'de, Humeyni rejimi muhaliflerinin, yurtdışında yaptıkları konuşmada "Natanz ve Arak'ta iki adet gizli nükleer tesis var. Humeyni rejimi nükleer silaha ulaşmak üzere. Belki de ulaştı!" açıklamasını yapmaları da bu durumu desteklemiştir. Böylece İran'ın nükleer programının silahlanma amacı taşıdığı yönündeki şüpheler 2002'de artmaya başlamış (Jane, 2017:272) ama Tahran yönetimi bütün bu iddiaları reddetmiş ve muhaliflerin intikam duygusuyla hareket ettiklerini öne sürmüştür. Fakat UAEK İran'ın bu açıklamasıyla yetinmemiş ve bu tesisleri incelemek istediğini bildirmiştir. Bunun üzerine UAEK Başkanı Muhammed El Baradei, beraberinde bir ekiple birlikte Şubat 2003'te İran'a gitmiş ve nükleer tesislerde inceleme yaptıktan sonra "İran'ın nükleer teknoloji ve bu alanda uzman yetiştirme konusunda aldığı yolun, tahmin edilenden çok ileride olduğu, bu çalışmaların sadece sivil amaçlı olmadığı ve nükleer silah yapımının altyapısının oluşturulmuş olduğu" açıklamaları yapılmıştır. İran bu iddiaları reddetmiştir.

ABD ise İran'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'ne sevk edilmesini önermiş fakat bu noktada İran ve Batı arasındaki ilişkiler yumuşama eğilimine girmiştir. UAEK Raporları ve İran'ın raporlara olumlu yanıtları üzerine 21 Ekim 2003'te Tahran Deklarasyonu yayınlanmış ve İran uranyum zenginleştirme faaliyetlerini UAEK talepleri çerçevesinde durduracağını ilan etmiş, 18 Aralık 2003'te Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'nın Ek Protokolü'nü imzalamıştır. Ancak İran bu durumu diplomatik bir başarı elde ettiği, en azından zaman kazandığı bağlamında yorumlamıştır. 2004 yılına gelindiğinde İran'ın nükleer

çalışmalarının boyutları büyük ölçüde netleşmiş, ortaya çıkan tablo UAEK uzmanlarını bile şaşırtmıştır. Şubat 2004’de UAEK bir rapor daha yayınlamış ve bu raporda da İran’ın nükleer silah üretimi faaliyetlerini durdurmadığı, aksine ilerlediğini belirterek, nükleer faaliyetlerini gizlemesini açık bir dille eleştirmiştir (Ekinci, 2009:42-62).

Kasım 2004’te ise son olarak yayınlanan rapor ile birlikte ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya İran’a özel bir öneri paketi hazırlamışlar ve bu öneride İran’ı açıkça tehdit etmişlerdir. Buna göre İran uranyum zenginleştirme çabasını süresiz olarak askıya alacak ve barışçıl çalışmaların tümü UAEK’in kontrolü altında olacaktır. İran ise bunları kabul ederse, üç AB ülkesi İran’ın nükleer teknolojiye sahip olma hakkını savunacak; kabul etmezse de İran’ın nükleer faaliyetler nedeniyle BM Güvenlik Konseyi’ne havale edilmesi desteklenecekti. İran öneriyi kabul etmiş ama akabinde yeni bir zaman dilimi kazandığını düşünerek, 2006 yılında mühürlü olan üç nükleer tesisini yeniden açma kararı almıştır. Bu durum ise İran’ı uluslararası barışı tehdit ettiği gerekçesiyle Güvenlik Konseyi’ne taşımıştır.

4. BM’NİN İRAN’IN NÜKLEER SİLAH ELDE ETME ÇABALARINA YÖNELİK UYGULADIĞI YAPTIRIMLAR

Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın VII. bölümünü oluşturan ‘Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler’ başlıklı kısımda öncelikle 39. Madde gereğince, *“Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41 ve 42. Maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır”* ilkesi karara bağlanmıştır; daha sonra ise bu karar 41. Madde olan *“Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir”* ilkesiyle desteklenmiştir (BM Kurucu Antlaşması, 24 Ekim 1945).

2000’li yılların başında İran’ın gizli nükleer faaliyetlerinin ortaya çıkması uluslararası alanda söz konusu faaliyetlerle alakalı ne yapılacağına dair tartışmaları beraberinde getirmiş ve İran dikkatleri üzerine çekmiştir. Dünya kamuoyunda 2006 yılına kadar, İran’ın nükleer silah ürettiği yönündeki UAEK raporları genel itibarıyla İran’ın “insan hakları ihlalleri” ve “nükleer program” söylemi etrafında şekillenmiştir. Bunda 2005’te Mahmut Ahmedinejad’ın İran’da cumhurbaşkanı olmasının ardından, Tahran’ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerini hızlandırma kararı alması etkili olmuştur. Böylece nükleer faaliyetlerin İran rejimine karşı silahlı mücadele yürüten Halkın Mücahitleri Örgütü tarafından ifşa edildiği 2002’den itibaren bu ülkeye ABD tarafından ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlanmış daha sonra ABD bu politikasını BM’ye taşımıştır (Telci, 2018:1-2). Dolayısıyla 2002 sonrası dönemde İran nükleer programının dünya kamuoyunun gündeminde yer alması, konunun kısa bir süre sonra 2006 yılında BMGK’nın gündemine gelmesine ve çok taraflı yaptırım kararlarının alınmasına neden olmuştur.

BMGK 31 Temmuz 2006'da alınan 1696 sayılı ilk karara göre, UAİK'nın üç yıl boyunca devam eden denetimleri sonucunda henüz İran'ın deklere edilmeyen nükleer malzemeleri ve faaliyetleri konusunda güvence verememesinin yarattığı kaygıdan yola çıkarak (UNSC, 1696 (2006));

- İran'dan uranyum zenginleştirme, yeniden işleme çalışmaları ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerine son vermesini,
- Güven ortamı yaratmak ve muğlakta kalan konuları çözümlmek maksadıyla gerekli görülen adımları atmasını,
- İran'ın Ek Protokol hükümlerine uygun hareket etmesi ve devam edecek olan denetimler için UAİK'nın talep edeceği şeffaflık hükümlerini uygulamasını,
- Son olarak İran'ın 31 Ağustos 2006 tarihine kadar belirtilen bu hükümleri yerine getirmesi ve faaliyetlerini durdurmasını istemiştir.

Yukarıda bahsi geçen 1696(2006) sayılı karar, İran nükleer politikasına ilişkin alınan ilk resmi bağlayıcı karar olmuş ve bu karara uyulmaması durumunda ikinci bir toplantı yapılarak, gerekli ekonomik yaptırım kararının alınacağı belirtilmiştir. Ancak İran'a verilen sürenin dolmasına rağmen, İran uranyum zenginleştirme faaliyetlerini durdurmamış aksine bu alandaki faaliyetlerini arttırmıştır. Bu durum BMGK'nın daha ciddi kararlar alması gerektiği düşüncesine sevk etmiş ve 1737 sayılı yaptırım kararının alınmasına neden olmuştur. 23 Aralık 2006 tarihinde oybirliği ile alınan kararla (UNSC, 1737(2006));

- İran'a hassas nükleer malzemelerin ve balistik füzelerin doğrudan ve dolaylı olarak satışı yasaklanmış,
- UAİK tarafından tespit edilecek olan hassas nükleer faaliyetlerin derhal askıya alınması öngörülmüş,
- Nükleer ve balistik füze programlarına dahil olan kişilerin ve kuruluşların tüm ülkelerdeki malvarlıklarının dondurulmasına ve seyahat izinlerinin kısıtlanmasına karar verilmiştir.

Güvenlik Konseyi'nin aldığı bu kararda İran'a faaliyetlerini durdurması için 60 gün süre tanınmış ancak İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad bu kararı geçersiz sayarak faaliyetlerine devam etmiştir. İran'ın verilen karara riayet etmemesi ise 24 Mart 2007 tarihinde 1747 sayılı bir yaptırım kararının daha alınmasına neden olmuştur. Bir önceki karara göre daha etkili olan bu kararla; füze ve nükleer faaliyetleriyle bağlantılı olduğu düşünülen 13 kuruluş ve 15 şahsın malvarlıklarının dondurulması ve İran menşeli silahların yasaklanması kararları alınmıştır. Ayrıca tüm devletlerden ve uluslararası kuruluşlardan da İran'la mali yardım anlaşmaları yapmamaları istenmiştir (UNSC, 1747(2007)). Ancak Ahmedinejad bu kararı yine geçersiz bir kağıt parçası olarak tanımlayarak, 9 Nisan 2007 tarihinde yaptığı açıklamada "İran'ın endüstriyel

bazda uranyum zenginleştirme teknolojisini elde ettiğini” söylemiştir. Güvenlik Konseyi'nin İran'a verdiği 60 günlük sürenin sonuna gelinmesi ile yeni bir yaptırım kararı alınmıştır.

3 Mart 2008 tarihinde kabul edilen 1803 sayılı karar ile; İran'a uranyum zenginleştirme faaliyetlerini durdurması için 3 ay süre verilmiş olup kararda, İran'daki nükleer çalışmalara katılmış olanların listesi genişletilerek seyahat engellerinin ve malvarlıklarının dondurulmasının devam ettirileceği, ayrıca İran menşeli tüm bankaların yurtdışındaki şubeleriyle ilişkilerde dikkatli olunması gerektiği belirtilmiştir. Bu kararlar İran'a verilen sürenin sonunda İran'ın verilen karara uymaması durumunda da 7. başlık ve 41. madde çerçevesinde yeni bir yaptırım kararı alınacağı duyurulmuştur (UNSC, 1803(2008)). Ancak İran bu kararı da dikkate almamış ve Güvenlik Konseyi'nin 27 Eylül 2008 tarihli ve 1835 sayılı bir yaptırım kararına daha maruz kalmıştır.

1835 sayılı bu kararlar İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerini derhal durdurması gerektiği, aksi halde yaptırımlara devam edileceği vurgulanmıştır (UNSC, 1835(2008)). Ancak İran politikasından vazgeçmemiş ve 9 Haziran 2010 tarihinde alınan 1929 sayılı bir yaptırımla daha karşılaşmıştır. Karara göre, İran'a uygulanan BM silah ambargosu daha da genişletilmiş, İran menşeli bankalara yönelik sıkı denetim ve yaptırım getirilmiş, İran'la yapılan ticaretlerde ciddi şüphe duyulması halinde gemilere açık sularda sıkı denetim yapılacağı öngörülmüştür (UNSC, 1929(2010)). Fakat aradan geçen süre zarfında İran nükleer politikasını sürdürmüş, bu durum ise Güvenlik Konseyi tarafından 2224 sayılı ve 9 Haziran 2015 tarihli yaptırım kararının alınmasına sebebiyet vermiştir.

Alınan bu kararda, İran'ın nükleer programının dünyada nükleer silahların yaygınlaşması kapsamında risk oluşturduğu bildirilerek, yüzde beşin üzerinde uranyum zenginleştirme girişimlerine son vermesi gerektiği ve tesislerinde UAEK'nın günlük denetimine izni vermesi talep edilmiştir (UNSC, 2224(2015)). P5+1 ülkeleri tarafından halihazırda alınmış son yaptırım kararı olan bu anlaşmayla; İran'ın daha önce belirtilen yükümlülüklerini yerine getirmesi karşılığında ise, uygulanan uluslararası yaptırımların kademeli olarak kaldırılacağı planlanmıştır. Nihayet karşılıklı olarak imzalanan bu anlaşmayla İran, UAEK'nın askeri üslere 'kontrollü girişine' izin vermiş ve İran'a şimdiye kadar uygulanan 7 Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararının (1696, 1737, 1947, 1803, 1835, 1929 ve 2224 sayılı kararlar) sonlandırılacağı belirtilmiştir.

5. SONUÇ

İran'da ilk nükleer çalışmalar Musaddık devrildikten sonra başlayan Şah dönemi ile birlikte 1957 yılında ABD'nin desteği ile başlamıştır. 1960'ların ikinci yarısında ise İran Şahı Rıza Pehlevi ülkesinin, barışçıl amaçlı olarak, nükleer teknolojiye sahip olması gerektiği kararına varmıştır. Ancak geçen süre zarfında İran her ne kadar barışçıl amaçla nükleer teknolojiye kavuşmak istediğini belirtse de İran'ın nükleer teknolojiye sadece enerji için değil, Nükleer silah elde etmek için de istediği gerek istihbarat bilgileri gerekse UAEK'in raporları ile ortaya konulmuştur.

2000 sonrası dönemde Tahran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerini hızlandırma kararı alması, İran'ı dünya kamuoyunun gündemine taşımış ve BMGK'nın çok taraflı yaptırım kararları almasına neden olmuştur. Bu kapsamda 7. başlık ve 41. madde çerçevesinde Güvenlik Konseyi tarafından 2006 yılında başlayıp 2015 yılına kadar; 1696, 1737, 1947, 1803, 1835, 1929 ve 22247 olmak üzere toplam 7 defa yaptırım kararı alınmıştır.

Uygulanan bu yaptırımların İran üzerindeki olumsuz etkileri özellikle ekonomik anlamda olmuş ve İran 2015 yılından itibaren yürüttüğü nükleer faaliyetleri askıya almak zorunda bırakılmıştır. Nitekim Birleşmiş Milletler'nin İran'ın nükleer silah elde etme çabasına yönelik uyguladığı bu yaptırımlar olumlu sonuç vermiş ve İran'ın gizli de olsa yürüttüğü nükleer faaliyetlerini askıya alma girişimleri ise bu çalışmanın denencesi olan "Birleşmiş Milletler'in İran'ın gelecekte nükleer silah sahibi olması ile uluslararası barışı tehlikeye atabileceği" savını doğrulamıştır.

KAYNAKÇA

- Ağır, Osman ve Aksu, Zehra (2017), “Birleşmiş Milletler’in Suriye Krizine Yönelik Politikalarının Deđerlendirilmesi”, ASSAM, Cilt:4, Sayı:9, ss.43-55.
- Aral, Berdal (2016), **Küresel Güvenlikten Küresel Tahakküme BM Güvenlik Sistemi ve İslam Dünyası**, Küre Yayınları, İstanbul.
- Arı, Tayyar (2007), **Irak, İnan, ABD ve Petrol**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Bennett, Leroy ve Oliver, James (2015), **Uluslararası Örgütler**, (Çev. Nasuh Uslu), BB101 Yayınları, Ankara.
- Birdişli, Fikret (2010), “Birleşmiş Milletler (BM)’in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneđi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:3, Sayı:11, ss.172-182.
- BM Antlaşması (24 Ekim 1945), <http://www.un.org/en/charter-united-nations> (Erişim tarihi: 22/12/2018).
- Efegil, Ertan (2012), “İnan’ın Dış Politika Yapım Sürecini Etkileyen Unsurlar”, Orta Dođu Analiz, Cilt:4, Sayı:48, ss.53-68.
- Ekinci, Arzu Celalifer (2009), **İnan Nükleer Krizi**, Karınca Yayınları, Ankara.
- Ekren, Alican (2017), “1979-1995 Arası İnan-ABD İlişkileri”, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, ss.146-155.
- Goldberg, Jeffrey (2015), “The Single Most Important Question to Ask About the Iran Deal” The Atlantic, <http://www.theatlantic.com/international/archive/2015/07/iran-nuclear-weapons-deal-obama/398465>, (Erişim tarihi: 22/12/2018).
- Gözlügör, Said Vakkas (2013), “Nükleer Korku Gölgesinde Barış ve Güvenlik”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:2, ss.221-245.
- Jane, Murat (2017), “İnan’ın Nükleer Politikasının Gelişimi ve Uygulanan Ambargo ve Yaptırımların Dış Politikasına Etkilerinin Analizi”, İnan Özel Sayısı, Cilt:1, Sayı:2, ss.264-314.
- Kaya, İslam Safa (2012), “Nükleer Enerji Dünyasında Çevre ve İnsan”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1, Sayı:24, ss.71-90.
- Küpeli, Mustafa Şeyhmus (2016), “Dış Politika Aracı Olarak Yaptırımlar: İnan’a Uygulanan Yaptırımların Etkileri”, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, ss.97-135.
- Langlois, Georges - Jean, Boismenu, Luc, Lefebvre ve Patrice, Regimbald (2003), **20’nci Yüzyıl Tarihi**, (Çev. Ömer Turan), Nehir Yayınları, İstanbul.
- Pape, Robert Anthony (1997), “Why Economic Sanctions Do Not Work”, International Security, Cilt:22, Sayı:2, ss.90-136.
- Salihi, Aliakber (2011), “İnan Azerbaycan Respublikası Üçün Etimadlı Qonşu ve Şerikdir”, <http://www.arannews.ir/az/news/21803.aspx>, (Erişim tarihi: 22/12/2018).
- Sandıklı, Atilla (2012), “Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri”, BİLGESAM Yayınları, İstanbul.
- Telci, İsmail Numan (2018), “Ağırlaştırılmış Ekonomik Yaptırımlar: Trump İnan’dan Ne İstiyor?”, SETA, ss.1-6.
- UNSC, Sanctions, <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/information> (Erişim tarihi: 20/12/2018).
- UNSC, (2006), [https://undocs.org/S/RES/1696\(2006\)](https://undocs.org/S/RES/1696(2006)), (Erişim tarihi: 22/12/2018).

UNSC, (2006), [https://undocs.org/S/RES/1737\(2006\)](https://undocs.org/S/RES/1737(2006)), (Erişim tarihi: 22/12/2018).
UNSC, (2007), [https://undocs.org/S/RES/1747\(2007\)](https://undocs.org/S/RES/1747(2007)), (Erişim tarihi: 23/12/2018).
UNSC, (2008), [https://undocs.org/S/RES/1803\(2008\)](https://undocs.org/S/RES/1803(2008)), (Erişim tarihi: 23/12/2018).
UNSC, (2008), [https://undocs.org/S/RES/1835\(2008\)](https://undocs.org/S/RES/1835(2008)), (Erişim tarihi: 24/12/2018).
UNSC, (2010), [https://undocs.org/S/RES/1929\(2010\)](https://undocs.org/S/RES/1929(2010)), (Erişim tarihi: 24/12/2018).
UNSC, (2015), [https://undocs.org/S/RES/2224\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2224(2015)), (Erişim tarihi: 25/12/2018).
WALLENSTEEN, Peter (2011), "**Peace Research: Theory and Practice**", Routledge,
London.